

УДК 347.736

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯНескородєва І.І., к.е.н., доцент,
Тереванесова О.Ю., студентка (ХНЕУ)

У статті проаналізовано стан та особливості банкрутства підприємств в Україні. Запропоновані заходи щодо підвищення платоспроможності вітчизняних підприємств в умовах фінансової кризи.

Ключові слова: банкрутство підприємства, криза, платоспроможність, антикризове фінансове управління.

Постановка проблеми. В умовах фінансової й політичної нестабільності діяльність підприємств ускладнюється різними кризовими ситуаціями, результатом яких може стати фінансово-економічна неспроможність або банкрутство, і як наслідок втрата робочих місць і збільшення соціальної напруженості в суспільстві. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки моделей, що попереджають банкрутство підприємств, тобто пов'язана з оптимізацією антикризового фінансового управління підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор з посиланням на джерела. Проблеми дослідження банкрутства та антикризового управління присвячено праці багатьох вітчизняних та закордонних спеціалістів, серед яких: С. Беляєв, Р. Біловал, Т. Білоконь, А. Гордєєва, Ю. Зайченко, Л. Лігоненко та інші [2-7]. Але поряд з цим потребують подальшого вивчення основні чинники фінансової неспроможності підприємств України в умовах світової фінансової кризи.

Метою статті є аналіз чинників банкрутства підприємств України в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Ефективність антикризового фінансового управління

підприємством в умовах фінансової кризи набуває гострої актуалізації як в Україні, так і в розвинених країнах, що пов'язано із значним зростанням масштабів збитковості підприємств та подальшого їх банкрутства.

Проблеми банкрутства підприємств в Україні є особливо актуальними в умовах економічної кризи. В такі періоди механізм банкрутства є своєрідним критерієм відбору більш ефективних підприємств.

Згідно інформації, яка надходить до Державного департаменту з питань банкрутства, протягом 2008 року порушено 11338 справ про банкрутство підприємств різної форми власності, тоді як у 2007 році ця кількість складала 13 792 справ, тобто на 17,8 % більше. З них справ про банкрутство державних підприємств та підприємств з державною часткою більше за 25 відсотків порушено на 6 відсотків більше, ніж за 2007 рік (204 та 217 відповідно). Так, справ про банкрутство державних підприємств порушено на 4 % менше (151 та 157 відповідно), підприємств з державною часткою більше 25 відсотків на 12 % менше (53 та 60 відповідно) [9].

В табл. 1 наведено дані про кількість порушених справ про банкрутство підприємств в Україні у 2002-2009 роках.

Таблиця 1

Показники порушення справ про банкрутство протягом 2002-2009 років в Україні [9]

Період	Всього підприємств різної форми власності (одиниць)	Державні підприємства, (одиниць)	Підприємства з державною часткою більше 25 %, одиниць
2002 рік	6460	235	196
2003 рік	7496	215	91
2004 рік	7515	183	76
2005 рік	7791	185	97
2006 рік	10683	153	50
2007 рік	13792	157	60
2008 рік	11338	151	53
2009 рік	15642	443	152

Як свідчать дані таблиці 1 кількість банкрутств підприємств в 2002-2009 роках щорічно зростала, причому перше найбільш активне зростання їх кількості відбулося в 2006 році (на 2892 підприємства проти приросту на 276 підприємств у 2005 році відносно 2004-го). Надалі кількість банкрутств також зростала, і в 2007 році їх чисельність збільшилася ще на 3109 підприємств. Проте в наступному 2008 році кількість банкрутств скоротилася на 2454 випадки, хоча їх рівень все ще перевищував рівень 2006 року. Водночас за 2002-2008 роки кількість підприємств, що збанкрутували, зросла на 4878 одиниць.

Більшість збанкрутілих в 2002-2009 роках підприємств належать до недержавних форм власності. При цьому кількість банкрутств підприємств, що перебувають у державній власності, в дослідженому періоді скоротилася на 84 підприємства. Скорочення чисельності державних підприємств-банкрутів відбувалося в усіх досліджених роках, крім 2007, коли їх кількість зросла на чотири підприємства. Водночас найбільше скорочення збанкрутілих державних підприємств мало місце в 2004 році – на 32 підприємства порівняно з 2003 роком. При цьому якщо в 2002 році серед державних підприємств-банкрутів переважали підприємства з високою часткою державного капіталу (196 із 235 підприємств), то надалі частка таких підприємств скорочувалася, і в 2008 році складала 53 підприємства із 151 збанкрутілих. В цілому, на нашу думку, скорочення чисельності підприємств-банкрутів, що перебувають у державній формі власності, можна пояснити як покращенням управління даними підприємствами, так і

скороченням їх чисельності через приватизаційні процеси [8].

Початок економічної кризи наприкінці 2008 року справив негативний вплив на статистику банкрутств підприємств в Україні. Так, за даними зведеної інформації по Департаменту з питань банкрутства, станом на 01.02.2010 року загальна кількість підприємств, які перебувають в процедурах банкрутства становила 14642, що на 3304 одиниці більше, ніж в 2008 році. При цьому з них кількість державних підприємств складає 443 одиниці, що на 292 підприємства більше, ніж в 2008 році. Серед державних підприємств-банкрутів також зросла частка підприємств, у капіталі яких частка державного капіталу перевищує 25 %, зросла до 152 одиниць, тобто на 106 підприємств. Характерним є також те, що переважна більшість державних підприємств-банкрутів знаходяться у стадії ліквідації (177 підприємств, в тому числі з часткою державного капіталу понад 25 % - 56 підприємств) [9].

Переважна кількість підприємств-банкрутів зазнає ліквідації. Так, впродовж січня 2010 року було ліквідовано 452 підприємства, тоді як відновлення платоспроможності відбулося тільки на 9 підприємствах (з них одне державне). Лише на шести підприємствах було укладено мирову угоду, і на двох – виконано боржником всі зобов'язання перед його кредиторами. Водночас протягом січня було порушено 527 нових справ про банкрутство, з яких 5 – стосовно державних підприємств [9].

Банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане з погіршенням його фінансового стану і отриманням збитків. За даними Державного комітету статистики, в 2009-2010 роках збитки підприємств України суттєво зросли (див. рис. 1, без урахування малих підприємств).

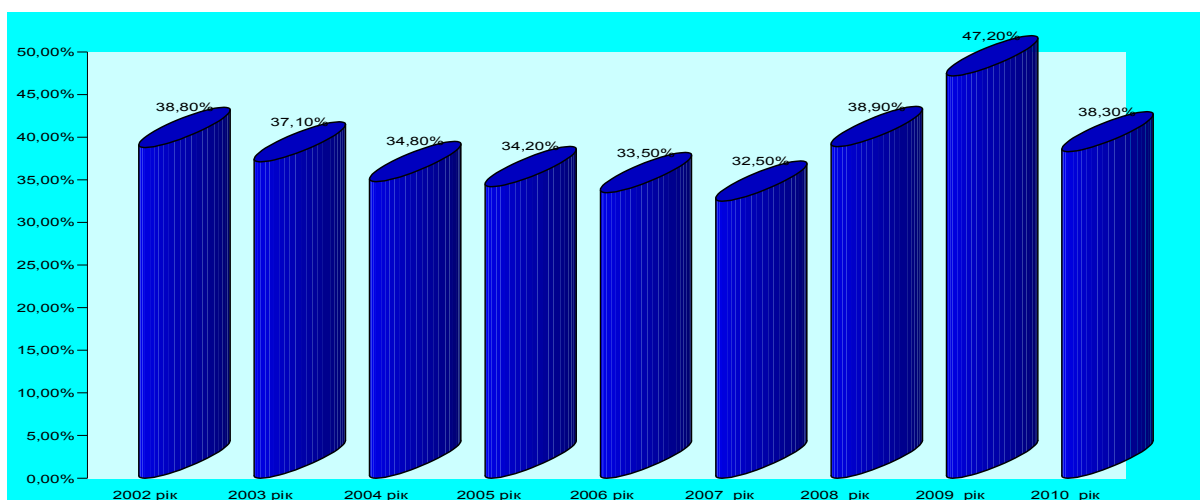

Рисунок 1 - Частка підприємств, що отримали збиток, в загальній кількості підприємств України в 2002-2010 роках [9]

За даними аналізу рис. 1, в 2002-2010 роках чисельність збиткових підприємств скорочувалася, починаючи з 2003 року, і суттєво зростала, починаючи з 2008 року. Найнижча чисельність збиткових підприємств спостерігалася в 2007 році – 32,5 %. В наступному році їх кількість зросла до 38,9 %, а в 2009 році – до 47,2 %, а в 2010 році – 38,3 %. Тобто, негативний вплив фінансової кризи на фінансовий результат діяльності підприємств став відчутним в 2008 році, що і призвело до різкого зростання банкрутств у 2009-2010 роках (див. табл. 2 та рис. 2). Чисельність

підприємств, що отримали збиток від господарської діяльності, відрізняється за видами економічної діяльності та за регіонами країни. Так, найбільше збитків отримали підприємства, що займаються торгівлею автомобілями та мотоциклами, їх технічним обслуговуванням та ремонтом – 60,7 % всіх таких підприємств, а також підприємства будівельної сфери – 57,7 %, промисловості – 52 %, а також комунального господарства, надання індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури і спорту – 51,3 %.

Таблиця 2

Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств за областями України, % [9]

Регіон	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
1	2	3	4	5
Україна	32,5	39,8	47,2	43,6
АР Крим	37,7	36,2	44,3	44,8
Вінницька	32,7	37	46,3	41,3
Волинська	35,7	41,2	53,5	47,4
Дніпропетровська	36,8	38,4	51,4	45,4
Донецька	28,4	32,5	45,2	42,1
Житомирська	33,2	34,6	46,7	44,3
Закарпатська	20,5	25	28,7	30,2
Запорізька	35,1	36,6	49,8	45,4
Івано-Франківська	27,8	30,3	41,7	40,2
Київська	32,5	33,9	45	42,4
Кіровоградська	35,1	33	41,7	44
Луганська	34,4	36,7	49,5	48,2
Львівська	35,1	34,9	46,6	46,1
м. Київ	32,2	34,1	45,1	42,5
м. Севастополь	34,7	36,1	41,6	47,8
Миколаївська	34,1	33,5	45,6	44,5
Одеська	34	34	45,9	43
Полтавська	30,9	32,7	42,8	44,4
Рівненська	25,2	32,1	45,3	44
Сумська	34,6	37,5	45,4	43,2
Тернопільська	32,4	35,1	40,6	41,9
Харківська	37,2	38,8	48,3	46,6
Херсонська	35,8	36,1	45,5	46,5
Хмельницька	30	30,8	39,7	37,8
Черкаська	29,7	34,5	42	41,3
Чернівецька	37,5	35,4	44,4	42
Чернігівська	32,8	36,1	47,2	46,8

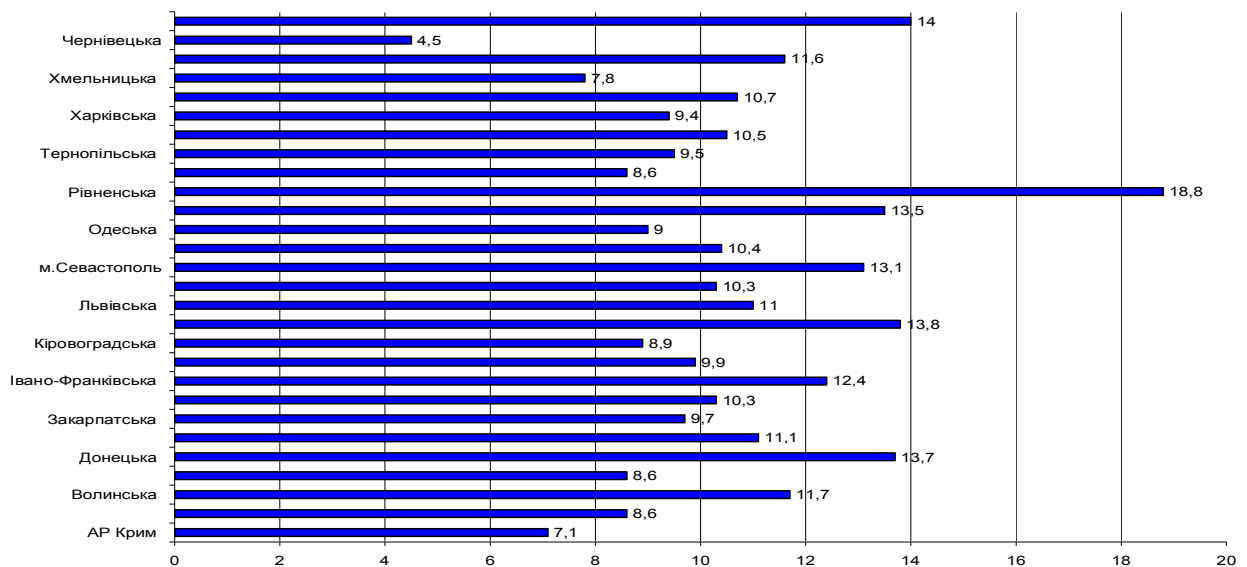

Рисунок 2 - Абсолютний приріст питомої ваги збиткових підприємств у загальній кількості підприємств в Україні за 2007-2010 рр. за регіонами України, % [9]

Найменша питома вага збиткових підприємств в 2009 році була в сільському господарстві – 18,1 %. Тому, можна передбачити, що саме підприємства тих галузей, де отримуються найвищі збитки, мають надалі найвищий ризик банкрутства.

Найбільше збиткових підприємств в 2010 році було в таких областях України, як Луганська (48,2 %), Волинська (47,8 %), Чернігівська (46,8 %), Харківська (46,6 %) та в м. Севастополі (47,83 %). Найменше підприємств, що отримали збиток, в Закарпатській області (30,2 %), Хмельницькій області (37,8 %) та Івано-Франківській (41,7%).

Але найбільші обсяги збитків у вартісному вираженні були отримані підприємствами в областях з високорозвинутою промисловістю – Луганській (- 688,4 млн. грн.), Донецькій (- 640,2 млн. грн.) та Полтавській (- 419,7 млн. грн.). Найбільше прибутків отримано у м. Києві (3507,8 млн. грн.), Київській області (75,4 млн. грн.) та Харківській області (65,9 млн. грн.). Підприємства Хмельницької області в 2009 році отримали сумарні збитки в сумі 4,9 млн. грн., Івано-Франківської – збитки у сумі 90,9 млн. грн.

Можна сказати, що регіони з меншою питомою вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання чисельності підприємств-банкрутів на своїй

території. Це підтверджує приклад Хмельницької області, де значною є частка сільськогосподарських підприємств, які в сучасній економічній ситуації зазнають менших збитків.

За даними Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації позиція України у рейтингу «Ведення бізнесу» за індикатором «закриття бізнесу» є низькою порівняно з іншими країнами світу і за останні роки на краще не змінилась. За показником «закриття бізнесу» Україна у 2009 році посіла 145 місце серед 181 країни світу, бізнес-клімат яких досліджувався; у 2010 році - 145 місце серед 183 країн. Низький рейтинг України за показником «закриття бізнесу» свідчить про наявність в українському законодавчому полі, яке регулює правові аспекти процедури банкрутства суб'єктів господарської діяльності, певних перешкод, а також про відсутність в останні три роки прогресивних реформ у цій сфері державного регулювання. Україна має низький рейтинг за показником «закриття бізнесу» і порівняно з іншими країнами регіону (Східна Європа та Центральна Азія) - 26 позиція із 27, випереджаючи у 2010 році лише Албанію [10].

Державний Департамент з питань банкрутства наводить останні аналітичні дані щодо ситуації банкрутства в Україні станом на 01.05.2011, які представлені в таблиці 3 [10].

Таблиця 3

Аналітична інформація Державного Департаменту з питань банкрутства станом на 01.05.2011 р.

Інформація щодо підприємств	Кількість
Загальна кількість підприємств, які перебувають в процедурах банкрутства, з них:	14 265
державних підприємств;	331
підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 відсотків	236
Кількість припинених протягом квітня 2011 року справ, з них:	674
державних підприємств	11
підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 відсотків	4
відсутнього боржника	445

Отже, як видно з таблиці 1, кількість припинених справ щодо банкрутства - 674, в той час як в процедурах банкрутства перебуває близько 14 265 підприємств. Крім того, варто відзначити, що під загрозою банкрутства в Україні перебувають у переважній більшості малі та середні підприємства, а стабільність розвитку ринкової економіки, як відомо, залежить від ефективності функціонування в країні малого та середнього бізнесу. В Україні спостерігається стабільна тенденція до підвищення ролі малого підприємництва в економіці [3, 250].

Як свідчить тенденція, починаючи з 1994 року переважну більшість банкрутств в Україні становлять підприємства малого бізнесу та

комерційні структури приватного сектору. Випадки банкрутства великих промислових підприємств досить рідкісні, оскільки фінансово вони більш міцні, і нерідко держава надає їм певну фінансову підтримку [10].

У ринковій економіці банкрутство підприємств, як чинник фінансового ризику - нормальне явище. Із кожних 100 новостворених підприємств на ринку залишається від 20 до 30 [8]. У США, наприклад, загальна кількість підприємств, оголошених банкрутами в 2007 р., становила близько 30000. Для Німеччини проблема банкрутства підприємств нині є не менш актуальною, ніж для України. Показники банкрутства підприємств у Німеччині представлені в табл. 4 [8].

Таблиця 4

Динаміка фінансово неспроможних підприємств у Німеччині

Рік	Кількість збанкрутілих підприємств (од.)	Темп приросту, %
2003	8730	
2004	8837	1,2
2005	10920	23,6
2006	15141	38,7
2007	20008	32,2
2008	22344	11,7
2009	25530	14,3

За показниками таблиці 3 можна зробити висновок, що у Німеччині за сім років банкрутство підприємств зросло майже на 30%, що свідчить про негативну тенденцію фінансової спроможності суб'єктів господарювання.

Важливо, що зростання кількості фінансово неспроможних підприємств відбувається не тільки в абсолютному, а й у відносному вимірах. Так, на кожну тисячу підприємств у 2004 р. припадало 3,4 банкрутства; у 2005 р. - 4,1; у 2006 р. - 5,8; у 2007 р. - 6,8; у 2008 р. - 8,0; у 2009 р. - 9,2 [8]. Причиною такої ситуації є вплив зовнішніх чинників світової фінансової кризи та відкритість німецької економіки.

Дослідження чинників банкрутства підприємств в Німеччині дали змогу виділити визначити різкі зміни в структурі й показниках балансу, звіту про фінансові результати, а саме:

- вплив світової фінансової кризи
- різке зменшення коштів на рахунках підприємства;
- збільшення дебіторської заборгованості;
- зменшення дебіторської заборгованості при одночасному росту запасів готової продукції;
- ріст кредиторської заборгованості при відставанні темпів зміни залишків коштів;
- різке зниження кредиторської заборгованості при наявності значного обсягу коштів на рахунках як наслідок зниження обсягів діяльності;
- зниження обсягів продажів;
- різке збільшення обсягів продажів як факт «скидання» продукції перед ліквідацією підприємства;
- різке збільшення обсягів продажів з наступним розбалансуванням боргів за рахунок

невиправданого збільшення закупівель, капітальних витрат;

В Україні чинники фінансової неспроможності підприємств співпадають з факторами банкрутства в Німеччині, але є певні особливості, а саме:

– затримки з надання звітності, що є наслідком незадовільної роботи фінансових служб підприємства;

– різке зменшення коштів на рахунках підприємства;

– збільшення дебіторської заборгованості;

– зменшення дебіторської заборгованості при одночасному росту запасів готової продукції;

– «старіння» дебіторських рахунків;

– розбалансування дебіторської й кредиторської заборгованості;

– ріст кредиторської заборгованості при відставанні темпів зміни залишків коштів;

– різке зниження кредиторської заборгованості при наявності значного обсягу коштів на рахунках як наслідок зниження обсягів діяльності;

– зниження обсягів продажів;

– різке збільшення обсягів продажів як факт «скидання» продукції перед ліквідацією підприємства;

– різке збільшення обсягів продажів з наступним розбалансуванням боргів за рахунок невиправданого збільшення закупівель, капітальних витрат;

– конфлікти на підприємстві, звільнення осіб із числа керівництва, різке збільшення числа прийнятих рішень і аналогічні психологічні й соціальні ознаки.

Одним із найважливіших етапів виведення підприємства із кризового стану є розробка та реалізація антикризових заходів. Перелік заходів з покращення становища індивідуальний для кожного з підприємств та залежить від сфери бізнесу, групи продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво та управління, техніко-технологічних особливостей.

Аналіз практичного досвіду вітчизняних підприємств показує, що одними із основних інструментів, що застосовуються у компаніях в кризових умовах – це нормування всіх статей затрат і жорсткий контроль за виконанням встановлених нормативів. Але це не єдині важелі, які можуть привести фінансовий стан підприємства до норми та вивести його із фінансової кризи. У зв'язку з цим гостро актуалізується питання розробки комплексу антикризових заходів, які б стабілізували діяльність підприємств. Особливо гостро ця проблема стоїть в Україні.

Висновки. Світова фінансова криза порушила хронічні проблеми реального та фінансового сектору України, призвела до зростання кількості фінансово неспроможних підприємств у різних галузях. В Україні наслідки світової фінансової кризи мали гірші прояви через її накладання на системну структурну кризу економіки, високу залежність від експортних ринків, надмірну матеріало- та енергомісткість виробництва. Для успішного економічного розвитку варто підтримувати і реалізовувати досягнення технічного прогресу, що дасть змогу знизити витрати на виробництво продукції та підвищити її конкурентоспроможність.

В умовах розвинутої ринкової економіки і наявності сильної конкуренції в галузях економіки, підприємствам недоцільно випускати застарілу продукцію, навіть ефективну у виробництві та технічно досконалу, яка не відповідає потребам і запитам споживачів. Основними напрямками інноваційної діяльності щодо оптимізації виробничих витрат підприємств в Україні є: модернізація обладнання; технічне переоснащення з використанням сучасних інноваційних технологій; впровадження нових видів продукції у виробництво з урахуванням мінімізації відходів. На основі наведених вище рекомендацій вітчизняним підприємствам варто швидко й ефективно реагувати на зміни зовнішнього середовища та впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу у виробництво.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 р. N 784–XIV// Офіційний сайт «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua.
2. Беляев С. Эффект банкротства / С. Беляев // Экономика и жизнь. – 2008. – № 24. – С. 1 – 5.
3. Біловол Р. І. Методологічні підходи до розробки концепції антикризового управління підприємством / Р. І. Біловол // Регіональні перспективи. – 2007. – №7. – С. 12-14.
4. Білоконь Т. М. Вдосконалення механізмів санації вітчизняних підприємств / Т. М. Білоконь // Вісник вінницького політехнічного інституту. - 2009. – №6. – С. 79–84.
5. Гордєєва А.Г. Елементи формування механізму антикризового управління підприємства / А.Г. Гордєєва // Регіональні перспективи. – 2008. - №2–3 (27–28). – С. 8-15.
6. Зайченко Ю., Рогоза С., Столбунов В. «Сравнительный анализ методов оценки риска банкротства предприятий» // [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://www.foibg.com/ibs_isc/ibs-07/IBS-07-p15.pdf

7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємства: теоретико–методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2005. – 580 с.

8. Томпсон А. Стратегический менеджмент / Томпсон А., Стикланд Д. – М.: ЮНИТИ, 2009 – 538 с.

9. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

10. Державний департамент з питань банкрутства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sdb.gov.ua.

Аннотація. В статті проаналізовано состояние и особенности банкротства предприятий в Украине. Предложены мероприятия по повышению платежеспособности отечественных предприятий в условиях финансового кризиса.

Ключевые слова: банкротство предприятия, кризис, платежеспособность, антикризисное финансовое управление.

Summary. In the article the state and features of bankruptcy of enterprises are analyzed in Ukraine. Measures are offered on the increase of solvency of domestic enterprises in the conditions of financial crisis.

Keywords: bankruptcy of enterprise, crisis, solvency, anti-recessionary financial management.

*Рецензент к.е.н., доцент ХНАУ Фурсова В.А.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 656.078

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Плугіна Ю.А., аспірант (УкрДАЗТ)

В статті визначено сутність, види поняття «інтелектуальний розвиток», розкрито можливість його застосування відносно підприємств. Запропоновано визначення поняття розвитку підприємства на інтелектуальних засадах.

Ключові слова: інтелект, розвиток, інтелектуальний капітал, підприємство.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Сучасні умови зростання конкуренції, в т.ч. міжнародної, посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів визначають необхідність постійного пристосування підприємства до турбулентного навколишнього середовища, забезпечення високого ступеню його динамізму, адаптації та гнучкості з метою досягнення ефективності функціонування. Не менш важливим стають питання забезпечення сталого розвитку, що визнається основою функціонування в теперішніх умовах: вважається, що не займаючись питаннями розвитку, підприємство не може не лише успішно

функціонувати, однак може і загинути, припинити свою діяльність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Розкриття необхідності дослідження питань розвитку підприємств, сутності процесу, його способів та класифікаційних ознак знаходить відображення в працях Б. Кучіна Н. Масльоннікової, Ю. Погорелова, Е. Раєвневої та ін. [3, 4, 6, 8].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Однак потребують подальшого дослідження сутність, класифікація розвитку, зокрема, такого специфічного виду як інтелектуальний. Нерозкрита можливість застосування поняття «інтелектуальний розвиток» відносно підприємства.